

УДК 1:37

О.О. Дольська

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ: ПЛЮРАЛІЗМ СВІТОГЛЯДНИХ ПРОПОЗИЦІЙ

У сучасній філософії актуалізується інтерес до регіонального розуміння проявів раціональності. Така ситуація потребує аналізу раціональності як в традиційному її розумінні, так і в сучасному її трактуванні. Тема раціональності не просто увійшла до філософії сучасності, вона увірвалася в неї з кінця XIX століття, і, можна сказати, немає сьогодні жодної сфери соціуму, яку не намагаються обґрунтувати, пояснити з погляду цього феномену. Раціональність символізує фундаментальну філософську проблему з'ясування значення “розумності” як предикації буття, дії, виховання, освіти. На перший план проблема раціональності була висунута завдяки процесам переосмислення “класичної” проблеми обґрунтування знання і відмові від фундаменталізму – упевненості в тому, що всяке (“справжнє”) знання може і повинне знайти з часом абсолютно тверді й незмінні підстави.

Існує величезна кількість літератури, присвяченої проблемі раціональності. Про неї пишуть А. С. Богомолів, Н. В. Генів, А. Ф. Зотов, Л. Г. Іонін, І. Т. Касавін, М. А. Кисіль, Н. Г. Михайл, Н. В. Мотрошилова, Н. С. Мудрагей, А. Л. Никифоров, С. Н. Обідна, В. А. Подорога, В. Н. Порус, Б. І. Пружинін, А. І. Ракітов, В. С. Стьопін, Г. М. Тавризян, Г. М. Федорук, В. Г. Федотов, Е. Л. Чертков, В. С. Швирьов, Н. С. Юліна та ін. У роботах А. С. Богомоліва, В. А. Лекторського, Т. І. Ойзермана розкриваються загальні концептуальні підстави для характеристики раціональності. Виділяють такі її форми, як раціональність міфу, релігії, мистецтва, філософії, гуманітарного знання [1], в основі яких лежать генетичні і змістовні відмінності. Цей список сьогодні необхідно доповнити і такою формою, як раціональність освіти. Щоб дати їй характеристику, необхідно спиратися на певні критерії. Аналіз робіт показав, що критерії визначення раціональності специфікуються і постійно уточнюються. Про це свідчить той факт, що в історії філософії під раціональністю розуміли різні феномени. Це і поняття (М. Вебер), і метод (Р. Декарт), це і типи мислення, схильність до мислення (Р. Декарт, І. Кант), і особливий тип діяльності (М. Вебер), властивість (Н. Трубников) і засіб досягнення нового змісту знання (П. Копнін), це і культура мислення (В. Швирьов) і соціальний феномен (І. Касавін).

Наголошуючи на такому різноманітті раціональності, П.С. Гуревич писав: “По-перше, раціональність розуміється як метод пізнання дійсності, заснований на розумі. Це центральне значення сходиться до латинського коріння *ratio* (розум). Раціоналізація взагалі, виступаючи в тих або інших формах, є загальнолюдською властивістю, властивим різним сторонам людської активності. Вона, отже, реалізується у філософській рефлексії... По-друге, раціональність трактується багатьма ученими як якась структура, що має внутрішні закони і особливості. В цій спрямованості міркувань наукове мислення втрачає свою монополію на “раціональність”. Ймовірно, і розум перестає в даному випадку бути визначальною характеристикою раціонального. Йдеться вже про специфічну впорядкованість, властиву різним формам духовної діяльності, у тому числі і не тільки науковій. Ця особлива “організованість”, “логічність” протистоїть вже безструктурності, хаотичності, принциповій “невимовності”. По-третє, раціональність ототожнюється з певним принципом, атрибутивною властивістю цивілізації” [2, с. 173 – 175].

Є посилання на те, що раціональність стає основою методологічного характеру. Наприклад, А. А. Новиков вважає, що позиція тих, хто пов'язує народження феномену раціональності з “корінним реформуванням європейської філософії в Новий час, який виразився в її сциєнтизації і методологізації”, є виправданою [3, с. 48]. Така багатозначність раціональності, “точніше – семантична неоднозначність поняття раціональності, є, мабуть, першим явним проявом “хитрості” ratio, про яку згадував ще Гегель”, – зазначає А. А. Новиков [3, с. 48].

Тема раціональності була завжди прямо або побічно виведена у філософії різних періодів її становлення як одна з основних. Особливо актуальною вона стала у філософії ХХ-ХХІ століття: раціоналізація практично всіх сфер людського існування свідчить про злободенність і необхідність детальнішого вивчення цього феномену. Про раціональність в історії філософії писали М. Горкгаймер, у праві – В. Гьосле, у політиці – Б. Байме. Розглядалася ця тема і в освіті. Про це свідчать роботи Ю. Габермаса, Н. Лумана та ін. Про проблему комунікативної раціональності, піднятої Ю. Габермасом, і її актуалізацію в освіті пишуть сучасні зарубіжні дослідники М. Мерфі, Т. Флемінг. Не обійшла стороною ця проблема і вітчизняну філософію освіти: проблема педагогічного розуму розглядається М. Д. Култаєвою, І. В. Степаненко, О. Н. Грицай. Про інтерес до репрезентацій розуму в освіті свідчать роботи В. П. Андрущенко, А. М. Єрмоленка, І. А. Зязюна, В. В. Корженка, С. В. Пролєєва, І. Ф. Прокопенка, І. О. Радіонової, Т. С. Троїцької, О. В. Тягла, В. В. Шкоди та ін.

Якщо звернутися до словників, то в широкому значенні під раціональністю розуміють “загальну орієнтацію і стилістику мислення, домінуючу лінію філософського розвитку, що йде від Платона з установкою на розумність і природну впорядкованість світу, наявність в ньому внутрішньої логіки і гармонії, а також переконання в здібностях розуму досягнути цей світ і облаштувати його на розумних позиціях” [4, с. 852]. У вузькому значенні раціональність – це концепція, що протистоїть емпіризму і сенсуалізму. В такому контексті пропонується розум розглядати як головну форму і джерело пізнання [4, с. 853].

Мислення людини є різним не тільки в масштабах історичних епох, але й в регіональних галузях суспільства, тому необхідно розрізнити універсальну раціональність і локальну, яка характеризує особливості мислення в окремих сферах теоретизування, наприклад, у науковій раціональності, раціональності в освіті. Універсальна раціональність припускає відповідність вимогам пануючого стилю мислення певної епохи [5]. Соціально-історична обумовленість стилів раціональності опосередковує стилем мислення епохи, що є системою глобальних, переважно імпліцитних передумов мислення. Кожній епосі властивий свій власний стиль мислення, який складається стихійно-історично, він вкорінений в її культурі [5].

З мисленням пов'язував раціональність і С. С. Аверинцев. Аналізуючи історичні умови інтелектуальних революцій європейської культури, першорядне значення він відводив способам мислення. Він висунув таке положення: “Інтелектуальна революція стає з можливості фактом не тоді, коли відкритий новий спосіб мислити, а тоді, коли цей спосіб думки доведений до зведення всіх носіїв даної культури” [6, с. 4]. Першу революцію С. С. Аверинцев пов'язував з рухом софістів і діяльністю Сократа, Платона, Аристотеля. Перша інтелектуальна революція знаменує собою становлення культури дефініцій (понять), коли сама дефініція стала найважливішим інструментом античного раціонального мислення. Культура виведення дефініцій характерна і для Середньовіччя. І хоча проблематика цього періоду характеризувалася зверненням до христологічного орієнтування мислення, раціоналізм у цілому “залишився на своїх найзагальніших підставах таким, яким його створила античність” [6, с. 9]. “За специфічною культурою дефініції стоїть, з одного боку, зобов'язання

вивіряти уявлення про будь-який предмет на землі або на небесах через логічну формалізацію, робити уявлення “таким, що відповідає” – на відміну від того, що було раніше, тобто від донаукової “мудрості”; з другого боку, метафізична віра в стабільне єство, субстанціальну форму, ієрархічно піднесену над акциденціями – на відміну від того, що прийшло пізніше, тобто від нової науковості” – писав С. С. Аверінцев [6, с. 10].

Наявність рефлексії, звернутої на думку і на інобуття думки в слові, стала початком відкриття гносеологічної проблеми і кодифікування правил логіки. А рефлексія, що повернулася на слово, відкрила проблему “критики мови” і кодифікування правил риторики і поезики. В центрі такої раціональності знаходиться техніка силогізму – “дедукція, що припускає ієрархічний рух зверху вниз, при якому загальне мислиться первинним відносно приватного: первинним, перш за все, гносеологічно, тобто більш пізнаваним, достовірним. Але і онтологічно, тобто реальнішим” [6, с. 11].

Друга інтелектуальна революція на пряму пов’язана із формуванням європейської науки XVII – XVIII ст. Нова раціональність, з погляду колишньої, була порушником усіх правил, усіх норм, що встояли, адже у неї була суттєва перевага: на відміну від науки, що зароджувалася, стара раціональність давала абсолютно несуперечливий образ світу. Він був логічним і давав заряд для уяви, чого не могла дати наука, що зароджувалася. Але потроху затверджується влада наукової раціональності і складається класичний ідеал служіння знанню заради самого знання. Щоб описати світ, створити його уявний образ, стали використовувати образи механізму і біологічного організму.

За І. Кантом, єдиною раціональністю є наукова раціональність, що розуміється як “експансія і редукція розуму” [1, с. 18], раціональність стали розуміти як вимогу відповідності розуму. Якщо Платон розум і розумне розумів з позиції гармонійного поєднання в ньому добра, істини і краси, то в епоху освіти встановлюється так званий “законодавчий” розум і формується модель “войовничої раціональності” як “єдиної і обов’язкової для всіх” [7, с. 13-14]. Раціональність стали розуміти як вимогу відповідності науковій раціональності.

Наукова раціональність зробила величезний вплив на розуміння раціональності і в XX ст. Наприклад, К.-О. Апель, роздумуючи про те, як розуміють раціональність сьогодні, відзначає: “саме поняття раціональності найчастіше розуміють як ціннісно-нейтральний логічний висновок або математичний апарат певного інструментального вживання” [8, с. 61]. Він вважає, що “в сучасних умовах під поняттям “раціональність” і, відповідно, “раціоналізація” в основному мають на увазі не різноманітні форми раціональності, а перш за все однорідне й однозначне, те, що може протиставити *ірраціональному*, або – в певному розумінні – *нераціональному*” [8, с. 61].

Нове розуміння раціональності стало формуватися не тільки під впливом розвитку науки. Наступ індустріалізації і формування нових відносин у суспільстві стали тими передумовами, завдяки яким починає мінятися мислення людини, що було помічено М. Вебером. У результаті в історії філософії склалися три моделі раціональності: класична з ідеєю могутності Розуму; методологічна, в центрі якої проблеми наукової раціональності; соціально-культурна модель, витримана в руслі ідей М. Вебера [9].

Але сучасна філософська думка все більш схиляється до переконання в різноманітності форм раціональності, їх історичної обумовленості, визначуваної значною мірою особою мислителя і особливістю епохи. Філософія наполягає на перегляді і розширенні меж “класичної” доктрини, – вважає А. А. Новиков [3, с. 49]. І підкреслює: “Зціплений рамками раціональності, що розуміється вузько, розум не тільки збитковий, але і небезпечний” [3, с. 49].

Зміни в розумінні раціональності набули динамічного характеру із середини ХХ ст., коли її стали обґрунтовувати, спираючись на мову і комунікацію. Наприклад, про трансформації розуміння наукової раціональності свідчить позиція К. Хюбнера, який підкреслює її інтерсуб'єктивний характер, що дає нам можливість вийти на новий рівень осмислення раціональності. К. Хюбнер пише про раціональність так: “Інтуїтивно з нею пов'язані уявлення про пізнаваність, обґрунтованість, послідовність, ясність і загальнообов'язкової *принятості*. Конкретні форми вираження цього – різноманітні” [10, з. 220]. І пропонує п'ять форм раціональності, яка концентрує в собі різноманітні загальні значення, що забезпечує продуктивну інтелектуальну комунікацію:

1. Семантична інтерсуб'єктивність, “яка ґрунтується на ясності і загальній визначеності понять і побудованих на них думок” [10, с.221].
2. Емпірична інтерсуб'єктивність, яка полягає, зокрема, в загальнообов'язкових фактах, прийнятих як емпіричне обґрунтування думок.
3. Логічна інтерсуб'єктивність, відповідно до якої “раціонально обґрунтованими вважаються такі вислови, які є результатом логічного висновку” [10, с.221].
4. Операціональна інтерсуб'єктивність, яка відображає певний спосіб діяльності. На такій операціональності, технологічності ґрунтується велика частина виробничої діяльності.
5. Нормативна інтерсуб'єктивність, тобто взаєморозуміння ясність, загальнозрозумілість, в одностайність щодо правил поведінки і в орієнтації на певний ціннісний контекст. “Хоча норма і є одночасно керівництвом до дії і в операціональному значенні часто не відрізняється від останнього, та натомість із словом “норма” звичайно пов'язані певні ціннісні орієнтації” [10, с. 221-222].

Як бачимо, із перерахованих значень раціональності перші три її визначення даються через поняття “інтерсуб'єктивність”, де підкреслюється загальнозначущі значення понять, що вживаються. Інші два пов'язані з особливими характеристиками людської діяльності, перш за все виробничої, де виробляється свого роду “керівництво до дії”.

Така позиція у визначенні раціональності, як “керівництво до дії”, присутня в роздумах сучасних і вітчизняних, і зарубіжних дослідників. Для нашого дослідження ця позиція стане основоположною.

Французький філософ і методолог Р. Башляр запропонував програму захисту і оновлення раціоналістичних позицій, що дістали назву “новий раціоналізм”, який, на його думку, зростає на основі структури і еволюції духу. Позиція Р. Башляра полягає у зміні вектора руху розуміння раціональності, а саме – від епістемологічної позиції раціоналізму до досвіду, що він називає “прикладним” раціоналізмом [11, с. 163]. “Цей “прикладний” раціоналізм, раціоналізм, який сприйняв уроки, викладені реальністю, щоб перетворити їх на програму реалізації, знаходить тим самим, на наш погляд, якусь нову перевагу. Для цього раціоналізму, що шукає, (на відміну від традиційного) характерним є те, що його неможливо практично спотворити” [11, с. 163]. Р. Башляр наполягає на тому, що будь-яке впорядковане явище теоретичного характеру більш багате, ніж природний феномен [11, с. 163] і вживання його на практиці є раціонально виправданим.

На таку особливість раціональності вказував і В. С. Шви́роєв. Він стоїть на подвійній позиції. З одного боку, підкреслює, що раціональність необхідно розглядати як “певний тип роботи свідомості” і пов'язує кризу ідеї раціональності з “розмиванням чітких критеріїв раціональності” [12, с. 105]. У той же час він стверджує, що “проблема раціональності у принци-

пі ширша за проблему раціональності в науці і в теоретичному пізнанні взагалі. Вона охоплює не тільки раціональні форми свідомості, пізнання і знання, але і засновані на раціональній свідомості способи людської дії, поведінки” [12, с. 105]. У цих визначеннях присутній елемент трансформації, який зачіпає глибину розуміння раціональності і характеризується як її всеосяжний процес.

Представники постмодернізму стали розуміти раціональність в новому контексті. На зміну приходить лінгвістична модель світу, за якою світ став розглядатись як текст, мультиверсум дискурсів. Формуються дві полярні позиції, по-різному оцінюючі раціональність – апологетична і деконструкціоністська [13]. Аналіз змін у розумінні раціональності звертає увагу на те, що відбувається трансформація і самого поняття “раціональність”, і трансформація парадигми раціональності [7, с. 13].

“Раціональність” стали розуміти в контексті “простору текстів”, “логічного простору”. Поняття “логічний простір” почав використовувати Л. Вітгенштейн, визначив він його так: “Логічний простір визначається як простір всього того, що можливе логічно” [14, с. 18]. А трохи пізніше у “Філософських дослідженнях” він охарактеризував логічний простір як простір знаків, текстів і знакових конструктів: логічний простір виступає як порядок можливостей, в якому світ і мислення збігаються, а сутність мислення полягає в можливості уявляти порядок світу, тобто порядок можливостей, який повинен бути загальним для світу і мислення: «Мислення оточено якимось ореолом. Його сутність, логіка показує (darstellt) порядок світу, притому порядок апріорний, тобто порядок можливостей, який повинен бути загальним для світу і мислення. Але здається, що цей порядок повинен бути вкрай простим. Передуючи всякому досвіду, він повинен цілком пронизувати його; сам же він не може бути підвладним смутності або невизначеності досвіду. Навпаки, він повинен складатися з чистісінького кристала. Але кристала, що з’явиться не в абстракції, а як щось вельми конкретне, навіть найконкретніше, як би найнепорушніше (Harteste) зі всього існуючого. Володіючи мовою, нам здається, що в кожній пропозиції мови, самій навіть розпливчастій, повинен бути досконалий порядок... До своєрідної ілюзії, про яку йде мова, з різних сторін примикають і інші. Мислення, мова здаються нам тепер єдиним у своєму роді корелятом, картиною світу. Поняття “пропозиція”, “мова”, “мислення”, “світ” здаються рядоположеними і еквівалентними” [15, с. 121].

Л. Вітгенштейн пропонує концепцію простору знаків, за якою логічні числення і онтологія світу, що складається з досвіду, зливаються в нероздільне ціле. Він встановлює зв’язок між поняттям “раціональність” і поняттям “логічний простір”, “простір знаків”. Сам “простір” тісно переплітається з поняттям “відвертість”, яке розуміється як одночасна присутність його, перебування в ньому і подолання його абсолютизації. Англійський філософ говорить про логічний простір як простір знаків, в якому можливі світ і мислення збігаються, а сам логічний простір виступає як відкритий до прийдешніх трансформацій.

Таке ствердження, у свою чергу, має безпосереднє відношення до проблеми розуміння раціональності, відмінної для Нового часу. Простір знаків Модерну припускає, що логіка взаємодії знаків у всіх таких просторах одна. А представники Постмодерну стоять на інших позиціях у визначенні раціональності як логічного простору. У кожного простору текстів є свій спосіб організації, який “задається не класичною логікою, а логікою розбіжностей, дисенсусу, розбрату. Власне тому тексти, співіснуючи в єдиному постмодерністському лінгвістичному просторі, можуть протиставляти один з одним” [7, с. 17].

Представники Постмодерну не відкидають формальної логіки, вони керуються її побудовами, її закономірностями. Але вважають, що кожному новому простору відповідає свій тип раціональності, який характеризується домінуючою в ньому логікою взаємозв'язку знаків і знакових утворень. Войовничу практику раціональності Модерна вони прагнуть ослабити, пом'якшити, лібералізувати, завдяки зверненню до емоційних складових, до розвитку плюрального підходу, який не вписується в практику законодавчо-адміністративної раціональності. Причому їх критика поширюється не на саму раціональність і її нове розуміння, а на те суспільство, яке приходить на зміну суспільству Модерна. Як Сократ і Платон були незадоволені софістами, які не приймали їх вимоги про необхідність нового мислення, заснованого на поняттях, як Ф. Бекон, Дж. Локк не приймали схоластичного уможядного мислення, віддаючи переваги досвідченій науці, так Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, Р. Рорті, П. Бурд'є, Ж. Бодріяр і інші. говорять про нове мислення, відмінне від сьогоднішнього, не із захопленням, а швидше з незадоволеністю.

Висновок. У результаті такого різноманіття визначень раціональності, доцільно розглядати раціональність неоднозначно. Перше, раціональність виступає у вигляді людинотворчого потенціалу. Наступне визначення раціональності пов'язано із мисленням: раціональність – це рух думки, що припускає наявність норм, правил, які визначають стандарти мислення у вигляді людського досвіду, що об'єктивується. І, нарешті, це спосіб людської діяльності.

Список літератури: 1. Автономова Н. С. Рассудок, разум, рациональность / Н. С. Автономова ; [отв. ред. Б. А. Лекторский; АН СССР, Ин-т философии].- М.: Наука, 1988. - 286 с. 2. Гуревич П. С. Поиск новой рациональности (по материалам трех всемирных конгрессов) / П. С. Гуревич // Рациональность как предмет философского исследования ; [ответс. редакторы: И. Пружинин, В. С. Швырев]. - М.: РАН Институт философии, 1995. - С.209-224. 3. Новиков А. А. Рациональность в ее истоках и утратах / А. А. Новиков // Вопросы философии. 1995. - № 5. - С. 48-59. 4. *Всемирная энциклопедия: Философия* / [гл. научн. ред и сост. А. А. Грицанов]. - М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. - 1312 с. 5. *Философия: Энциклопедический словарь* ; [под ред. А. А. Ивина].- М.: Гардарики, 2004.- 1072 с. 6. Аверинцев С. С. Два рождения европейского рационализма / С.С. Аверинцев // Вопросы философии. -1989. - № 3. - С. 3–13. 7. Лукьянец В., Соболев О. Рациональность - "обычай - деспот"? / В. Лукьянец, О. Соболев // *Sententiae: наукові праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства)*, 2004. - Спецвипуск № 1. "Феномен раціональності". - С. 3-27. 8. Апель К.- О. Проблема етичної раціональності / К.-О. Апель // Ситніченко Людмила. Першоджерела комунікативної філософії: навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навч. закладів. - К.: Либідь, 1996. - С. 60–67. 9. Ратников В. Раціональність як пріоритетна ідея у вузівському курсі філософії / В.Ратников // *Філософія освіти*. - 2005. - № 1. - С. 193-200. 10. Хюбнер К. Истина мифа / К. Хюбнер; [пер. с нем. И. Касавина]. - М.: Республика, 1996. - 448 с. 11. Башляр Г. Новый рационализм / Гастон Башляр ; [пер. с фр., предисл. и общ. ред. А. Ф. Зотова]. - М.: Прогресс, 1987. - 376 с. 12. Швырев В. С. Рациональность как ценность культуры / В. С. Швырев // *Вопросы философии*. - 1992. - № 6. - М.: Наука. - С. 105-110. 13. Дольская О. А. Рациональность: обзор, проблемы, проекты / О. А. Дольская // *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"*: зб. наук. праць. Тематичний випуск: Філософія. - Харків : НТУ "ХПІ", 2008. - № 52. - С. 44-51. 14. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат / Л.

Витгенштейн // Л. Витгенштейн. Философские работы. - Часть 1. ; [пер. с нем., сост., вст. ст., прим. М. С. Козловой]. - М.: Изд-во "Гнозис", 1994. - 612 с. 15. *Витгенштейн Л.* Философские исследования / Людвиг Витгенштейн ; [пер. с нем. С. А. Крылова] // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. XVI. Лингвистическая прагматика: Сборник. - М.: Прогресс, 1985. - С. 79-128.

Bibliography (transliterated): 1. Avtonomova N. S. Rassudok, rozum, racional'nost' / N. S. Avtonomova; [otv. red. B. A. Lektorskiy; AN SSSR, In-t filosofii].- М.: Nauka, 1988. – 286 s. 2. Gurevich P. S. Poisk novoj racional'nosti (po materialam treh vseмирnyh kongressov) / P. S. Gurevich // Racional'nost' kak predmet filosofskogo issledovanija ; [otvets. redaktory: I. Pruzhinin, V. S. Shvyrev]. - М. : RAN Institut filosofii, 1995. - S.209-224. 3. Novikov A. A. Racional'nost' v ee istokah i utratah / A. A. Novikov // Voprosy filosofii. 1995. - № 5. - S. 48-59. 4. Vsemirnaja jenciklopedija: Filosofija / [gl. nauchn. red i sost. A. A. Gricanov]. - М.: AST, Mn.: Harvest, Sovremennyj literator, 2001. - 1312 s. 5. Filosofija: Jenciklopedicheskiy slovar' ; [pod red. A. A. Ivina].- М.: Gardariki, 2004.- 1072 s. 6. Averincev S. S. Dva rozhdenija evropejskogo racionalizma / S.S. Averincev // Voprosy filosofii. -1989. - № 3. - S. 3–13. 7. Luk#janec V., Sobol' O. Racional'nost' - "obyčaj - despot!"? / V. Luk#janec, O. Sobol' // Sententiae: naukovі praci Spilki doslidnikiv modernoi filosofii (Paskalivs'kogo tovaristva), 2004. - Specvipusk № 1. "Fenomen racional'nosti". - S. 3-27. 8. Apel' K.- O. Problema etichnoi racional'nosti / K.-O. Apel' // Sitnichenko Ljudmila. Pershodzherela komunikativnoi filosofii: navchal'nij posibnik dlja studentiv gumanitarnih special'nostej viwih navch. zakladiv. - K.: Libid', 1996. - S. 60–67. 9. Ratnikov V. Racional'nist' jak prioritetna ideja u vuzivs'komu kursu filosofii / V.Ratnikov // Filosofija osviti. - 2005. - № 1. - S. 193—200. 10. Hjubner K. Istina mifa / K. Hjubner ; [per. s nem. I. Kasavina]. - М.: Respublika, 1996. - 448 s. 11. Bashljar G. Novyj racionalizm / Gaston Bashljar ; [per. s fr., predisl. i obw. red. A. F. Zotova]. - М.: Progress, 1987. - 376 s. 12. Shvyrev V. S. Racional'nost' kak cennost' kul'tury / V. S. Shvyrev // Voprosy filosofii. - 1992. - № 6. - М.: Nauka. - S. 105-110. 13. Dol'skaja O. A. Racional'nost': obzor, problemy, proekty / O. A. Dol'skaja // Visnik Nacional'nogo tehničnogo universitetu "Harkivs'kij politehničnij institut": zb. nauk. prac'. Tematičnij vipusk: Filosofija. - Harkiv : NTU "HPI", 2008. - № 52. - S. 44-51. 14. Vitgenshtejn L. Logiko-filosofskij traktat / L. Vitgenshtejn // L. Vitgenshtejn. Filosofskie rabo-ty. - Chast' 1.; [per. s nem., sost., vst. st., prim. M. S. Kozlovoj]. - М.: Izd-vo "Gnozis", 1994. - 612 s. 15. Vitgenshtejn L. Filosofskie issledovanija / Ljudvig Vitgenshtejn ; [per. s nem. S. A. Krylova] // Novoe v zarubezhnoj lingvis-tike. - Vyp. HVI. Lingvisticheskaia pragmatika: Sbornik. - М.: Progress, 1985. - S. 79-128.

О.А. Дольская

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ РАЦИОНАЛЬНОСТИ: ПЛЮРАЛИЗМ МИРОВОЗРЕНЧЕСКИХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

В статье предлагается анализ рациональности, которая на протяжении развития философии рассматривалась неоднозначно. Ее определение невозможно дать без учета ее трансформации. Автор утверждает, что есть разные формы рациональности. Одной из интересных и актуальных для современности является такая ее форма, как рациональность образования.

O.O. Dolska

**CONCEPTUALIZATION OF RATIONALITY: PLURALISM OF
WORLD VIEW SUGGESTIONS**

The analysis of rationality which during development of philosophy was examined ambiguously is offered in the article. It is impossible to give its determination without taking into account its transformation. An author asserts that different forms of rationality are. Of interesting and actual for contemporaneity such its form is one, as rationality of education.

Стаття надійшла до редакційної колегії 20.09.2010